

ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Старко Оксана Леонтіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

okstarko@ukr.net

Вступ. Ст. 111 Кримінального кодексу (далі - КК) України передбачає відповідальність за державну зраду, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. У ч. 2 ст. 111 КК України передбачено кваліфікований склад - відповідальність за ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану. Зростання рівня державної зради пов'язане з початком гібридної війни РФ проти України у 2014 р. та повномасштабним вторгненням у лютому 2022 р. Так, якщо у 2013 р. було обліковано 1 злочин, то у 2014 р. було обліковано вже 65 злочинів, у 2015 р. – 80, у 2016 р. – 126, у 2017 р. – 89, у 2018 р. – 127, у 2019 р. – 123, у 2020 р. – 145, у 2021 р. – 208 [1]. Суттєве зростання кількісних показників відбулось у 2022 р. Зокрема, у 2022 р. було обліковано 1 957 злочинів, у 2023 р. – 1 169, у 2024 р. – 1 109 [1]. З метою удосконалення шляхів протидії державній зраді доцільним є вивчення відповідної судової практики.

Ціль роботи. Дослідити питання щодо форм державної зради, у тому числі їх типових проявів в умовах збройної агресії РФ проти України.

Матеріали та методи. На основі аналізу 60 обвинувальних вироків, ухвалених за ст. 111 КК України (за період з 1 січня по 6 лютого 2024 р., з 6 січня

по 25 лютого 2025 р.) з'ясовано типові форми державної зради у період воєнного стану.

Результати та обговорення. З об'єктивної сторони державна зрада може бути вчинена у трьох формах: 1) переході на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; 2) шпигунстві; 3) наданні іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту означає, що громадянин України надає безпосередню допомогу державі, з якою Україна перебуває у стані війни або збройного конфлікту. У конкретних випадках, цей злочин може полягати у вступі на службу до певних військових чи інших формувань ворожої держави (поліції, каральних загонів, розвідки), наданні засобів для вчинення злочинів агентам спецслужб іноземних держав, усуненні перешкод для їх вчинення або наданні зазначеним агентам іншої допомоги [2, с. 335]. Державна зрада у формі переходу на бік ворога може бути вчинена лише в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

Вивчення 60-ти обвинувальних вироків, ухвалених за ст. 111 КК України (за період з 1 січня по 6 лютого 2024 р., з 6 січня по 25 лютого 2025 р.) та оприлюднених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, показало, що така форма державної зради була досить поширена (42% від усіх випадків). Зокрема, ця форма була виражена в таких діях:

- перехід на військову службу до ЗС РФ, внутрішніх військ МВС РФ та безпосередня участь у бойових діях проти України;
- добровільний вступ до лав мобілізованих терористичної організації «ЛНР» та «ДНР» та взяття участі у її діяльності;
- перехід до ворога через лінію фронту;
- добровільний вступ на «службу» до незаконно створених підрозділів «міністерства внутрішніх справ ЛНР», «народної міліції м. Бердянськ», відділу судових приставів.

Як показав аналіз вироків перехід на бік ворога в умовах воєнного стану найчастіше виражався у вступі на службу до певних військових чи інших формувань ворожої держави. Так, громадянин України, 13 жовтня 2023 року, перебуваючи на тимчасово окупованій території м. Сімферополь АР Крим, добровільно перейшов на бік ворога, в умовах воєнного стану, шляхом підписання контракту з міністерством оборони РФ про проходження військової служби та подальшого вступу до лав 56-го десантно-штурмового полку ЗС РФ, брав участь у бойових діях проти зведених підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії та Національної поліції України з метою відновлення та утримання бойових позицій збройних сил РФ, а також займався підготовкою до евакуації поранених військовослужбовців ЗС РФ, де 29.02.2024 р. його було взято в полон [3].

Другою формою державної зради є шпигунство. Така форма державної зради не є поширеною. Принаймні, із проаналізованих нами вироків, не виявлено жодного, де йшлося б про таку форму як шпигунство. Проте, такі випадки в Україні мають місце. У лютому 2025 р. відбулось затримання громадянина України, керівника штабу Антитерористичного центру при СБУ, який збирав та передавав представникам ФСБ РФ відомості, що становлять державну таємницю. Громадянину повідомлено про підозру у вчиненні злочину за ч. 2 ст. 28 ч. 2 ст. 111 КК України та обрано запобіжний захід у вигляді арешту терміном на два місяці без права внесення застави [4] .

Третьою з передбачених у ст. 111 КК України форм державної зради, є надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Така діяльність полягає у сприянні їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду національній безпеці України. Ця форма може бути виражена у вербуванні агентури для іноземної спецслужби, підбір для неї явочних та конспіративних квартир, вступ громадянина України в агентурні відносини з закордонною спецслужбою, сприяння іноземним емісарам і кадровим розвідникам у

придбанні документів прикриття, влаштуванні на роботу, пов'язану з доступом до державних секретів [5, с. 262-263]. Підривна діяльність може полягати і у діях, що спрямовані на ослаблення обороноздатності України: організація і вчинення диверсій у формі дій, спрямованих на зруйнування об'єктів, які мають важливе оборонне значення, прийняття рішень про згортання наукових досліджень у галузі військової науки і техніки, свідоме гальмування приведення мобілізаційних планів у відповідність до сучасних умов тощо. Загалом вчинення будь-яких діянь, які створюють загрози національній безпеці України, може бути розцінене як підривна діяльність проти України [6, с. 232]. Про це свідчить і набута з 2014 р., судова практика. Як підривну діяльність проти України судами було визнано різноманітні дії:

- активна співпраця з російськими військовими (надання продуктів харчування, відновлення енергопостачання до будівель, в яких розквартирувалися окупанти, коригування ворожих карт для планування бойових операцій);
- заклики до громадян України отримувати паспорти громадянина РФ;
- публічне обмовляння та зневажання правоохоронної системи України, активне висловлювання думки, що держава Україна не має існувати у теперішньому її вигляді;
- керування та участь у проведенні робіт по забезпеченню безперебійного та безаварійного руху автомобільними дорогами загального користування;
- сприяння окупаційним органам влади у придушенні спротивів окупації півострова з боку громадян України на території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя;
- сприяння окупаційній адміністрації РФ та забезпечення її функціонування шляхом добровільного зайняття посад в окупаційних органах влади (здійснення правосуддя як судді незаконно створеного суду, продовження служби у складі незаконно створеної «прокуратури Республіки Крим», зайняття посади начальника відділу кадрів та здійснення «організації

роботи по комплектуванню адміністрації кадрами необхідних професій, організація роботи по підбору, відбору та розподілу кадрів, організація та роботи по створенню кадрового резерву»);

- збір та передавання інформації про маршрути, дислокацію та кількість особового складу та військової техніки ЗСУ, фотозображення мап з маршрутом переміщення підрозділів, про настрої та дії місцевих мешканців, а також персональні дані студентів Луганського державного університету внутрішніх справ для їх вербування;

- сприяння анексії АР Крим шляхом ведення переговорів з представниками ЧФ ЗС РФ та з представниками так званої «Кримської самооборони», пропаганда анексії серед підпорядкованих військовослужбовців ЗСУ, забезпечення безперешкодного доступу військовослужбовців ЧФ ЗС РФ на територію ввіреної військової частини;

- схиляння до державної зради жителів окупованих територій, агітація щодо співпраці з окупаційною адміністрацією РФ.

Висновки. Таким чином, державна зрада в умовах воєнного стану вчиняється, переважно, у формі підривної діяльності проти України, яка полягає у будь-яких діях, що створюють загрози національній безпеці України.

Список літератури

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх розслідування (2014-2024 pp.). URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

2. Хавронюк М.І. Злочини проти основ національної безпеки. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за

ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019.

3. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 24 січня 2025 р. Справа № 335/4571/21: *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124678546>

4. Ухвала Київського апеляційного суду від 5 березня 2025 р. Справа № 761/6181/25: *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125852082>

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В.Фесенка. К.: Дакор., 2008. 1428 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Атіка, 2004. 1056 с.